

★ לפני 52 שנה נתלה יוסף לישנסקי, גיבור נילי בדמשק

★ השבוע ראתה אשתו כיצד תולים אותו שנית ב"הבימה"

האשה שחזתה בתליית בעלה

האשה רבקה לישנסקי, אשתו של יוסף לישנסקי, איש נילי, שהוטגר ע"י אנשי השומר לתורכים, בי חברת השחקן אלכס קלצ'קין, המגלם את דמותו של בעלה המנוח במחזה עקידת יוסף של יורם קניוק המוצג בהבימה.

לעיתים רחוקות מתרחשת כאן למ התיאטרון הישראלי דרמה אחת. כמוצאיישבת, התרחשו כי אולם הקטן של "הבימה" שתי דרי מות מקבילות. האחת הוצגה על הבימה בשם "עקידת יוסף", סיפור ריפתו ומותו של יוסף לישנסקי איש "נילי". השנייה הייתה בשורה השנייה שבאולם, שם תפסו את מקומותיהם בני משפחת לישנסקי: הנין, הנכדים, הכת, הבן והאשה — האשה שראתה בתיאטרון כיצד בדיוק תלו את בעלה.

פרשת יוסף לישנסקי היא אחת העגומות והמזוירות ביותר, שבפרשות תולדות היישוב העברי. גיבורה ריתק לי במ של אוהבים ושונאים. לא רק בחייו, כי אם בעיקר אחרי מותו. משפחת לישנסקי עצמה זכתה ליחס עויין מצד כל אלה שראו ביוסף מלשין, בוגד ואפילו רוצח (בפרשת אבשלום פיינברג) והשנאה שרחשו אנשי השומר ליוסף פרט ולאנשי נילי בכלל, איננה נחלת העבר. כל אימת שמועלה הנושא יוסף לישנסקי, או יוסף טובין (טובין היה הפסבדונים של יוסף בי ימי נילי) מורצת סערת מחאות מחודשות: רצח — לא רצח, הלשין — לא הלשין.

השבוע, באחת ההצגות הראשונות של עקידת יוסף, מחזהו של יורם קניוק והמחזה המקורי הראשון שמעלה הבימה מזה זמן רב על בעיות היישוב העברי, צעק משהו באולם: "שקר!"

אבל, כמוצאיישבת התברר שזו רק התחלה. בעוד אנשי הביקורת, חברייכנסת, עיתונאים בכירים, וכמה אלופי צה"ל הבינו בעניין במתרחש, ישבו בני המשפחה בהתרגשות רבה על מקומותיהם ונראה כאילו אך בקושי עצרו את סערת רוחם.

מסך

של דמעות

רבקה, אדמתו של לישנסקי, קטנת'קומה ובעלת מבט נמרץ ומלאת חיים לגבי שמונים שנותיה, התבוננה ב"תמונת הסיום, דרך מסך של דמעות ש"העיצבו מעט על עושות משקפה: "איננו בוגדים, לא בגדנו במולדת. לפני בגידה מוכרחה להיות אתבה", מנוולוג אחורן של יוסף, צווארו ענוב בחבל. "תורכיה הבווייה, מעולם לא היית לנו מולדת. ביום עלותי לגרדום הנני שולח לך את קלתי מקרב לב. שמח אני לאיך הגדול. מקול" לה תהיי לעד." החבל נהק, נשמש, חושך על הבמה. אור באולם.

אשת האיש שעל שמו המחזה: "אני עוד צריכה לעכל את זה." בן-משפחה מצית לה סיגריה והיא הולכת קדימה אל ה"יצאה בצעדים בטוחים. הבת, עבריה, מו"שכת אותה במרפקה, "אמא, נלך אל מ"אחורי הקלעים." "בשביל מה?" שואלת ה"אם. הבת, שהיא עצמה כבר סבתא, נ"גווחה יותר, ראתה את ההצגה כבר שלוש פעמים, מסבירה לאמה כי תוכל להפגש

בעצם, היתה זו שרה שהצילה את אשתו של לישנסקי, והבאתי את הסיפור באחד הקטעים שהוצאתי אחר כך מן ההצגה כי היתה במקורה באורך של ארבע וחצי שעות. כשהתורכים עינו את שרה, כידוע, היו אלה עיניים נוראים, הביאו לחדר את אשתו של לישנסקי, ואת בתו עבריה, כדי לגלות אם היה להן איוששו מושג היכן נמצא יוסף ואם גם להן קשר לכל ה"פרשה. עבריה, שהיתה אז ילדה קטנה, היתה מתעלפת מדי פעם, ואז היו מניחים לשרה לכמה דקות. ואילו היא, כדי להציל את אשת יוסף, צעקה לעומתה: "לכי מי כאן, הוא לא היה שלך, הוא היה הנכר שלי!"

חיפוש

אחרי שפסל

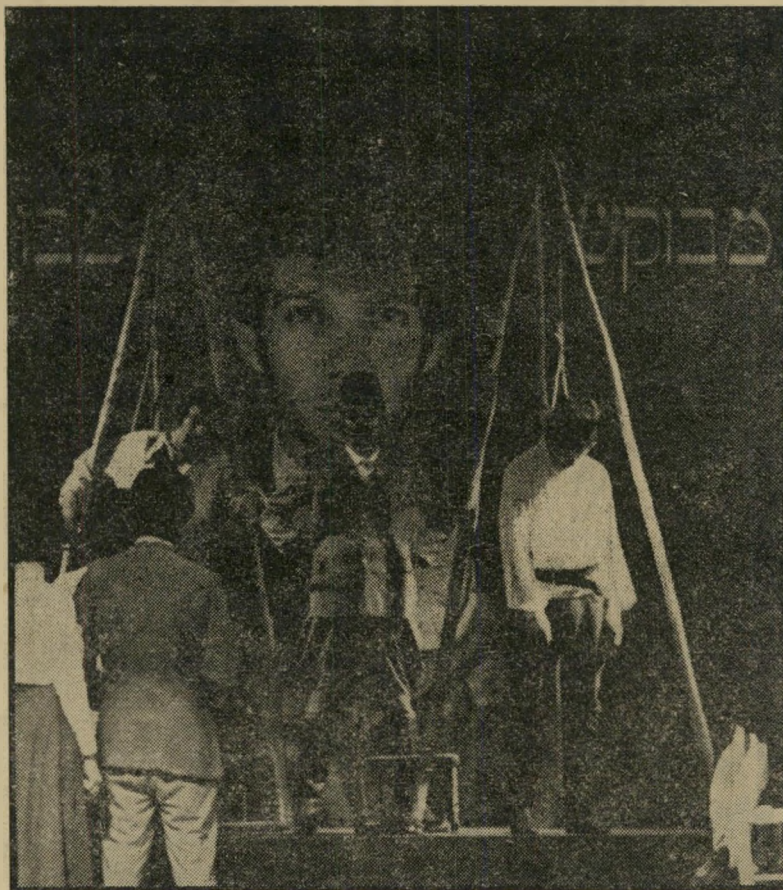
היתה פרשת האיש שירה בי יוסף, כידוע, החליטה ועידה של אנשי השומר לחסל אותו כדי לא להביא שואה על הכלל, מאחר והתורכים איימו לעשות שפטים ביהודים אם לא ילכוהו. כשהייתי באמריקה לפני עשר שנים, סיפר לי דוד, כי שמע על אחד, שפסל ארליך, החי בר ארצות-הברית, כאילו הוא האיש שירה בי יוסף. חיפשתי אותו וזמן רב — רצייתי לראות מה חושב אדם כזה אחרי ארבעים שנה, אבל לא הצלחתי למצוא אותו. מי שום כך, ומאחר וההחלטה לשים ליוסף קץ היתה החלטה של ועד, שמתי את הרובה בידי צבי נדב, ידידו בהשומר. כונתי היתה להראות שקולקטיב של יד"ד דים לשעבר הוא שהתנקש בחייו, ולא חשוב של מי היתה האצבע שלחצה על ה"דק.

ובאותה שעה שמתנגדים וחסידי פוליטיים ישמעו קולם, יכחנו אחרים את יד"ד קניוק, מבקר התיאטרון החתיק, ו"היה כאלה שניסו לעקור גם אותו על ה"מיזבח. לאלה, מוסיף הבמאימבקר את ה"דק.

שני יוסף יוסף לישנסקי המקורי (מימין) מי שהיה חדון יוזאן של היישוב העברי בארץ-ישראל בתקופת מלחמת העולם הראשונה, ואולס קלצ'קין (משמאל), מגלם דמותו במחזה.

"אני מאמין" שלו בתיאטרון: "האנשים אוהבים קונצרט ולהטוטנים על הבימה, אבל לדעתי אלו שייכים לקולנוע ולטלוויזיה. התיאטרון הטהור אינו זקוק לתאורה ב"אלפי לירות וגם לא לקירוסים מסתובבים. תיאטרון טהור ואמיתי הוא כמו סכס, כמו תפילה. בעקידת יוסף רצייתי להציג סכס של העלאת קורבן, על נושא כאוב וגנוע לכולנו. ואני מאמין שתולדות ה"יישוב העברי עשויים לספק חומר רב ל"תיאטרון. אם אצליח אני, אולי יעזו גם אחרים ללכת בדרך זו."

התליה יוסף לישנסקי מוצא להורג בתליה על הגרדום בכיכר השוק בדמשק — מעמד ששוחזר על במת הבימה במחזהו של יורם קניוק עקידת יוסף.

לכתוב את המחזה כמה פעמים, והרפיתי אבל הדמות לא נתנה לי מנוח. חשבתי שהעלילה מתאימה לתסריט. עכדתי עם יהורם גאון, יצחק בן-נר ודוד פרלוב לק"ראת סרט, ונערמו כדרכנו קשיים סכניים עצומים. ולבסוף כתבתי את המחזה על יוסף כעל גיבור טרגי אמיתי, בשר ודם. המשפחה רוצה לראותו בגבורתו, ואני רצ"ת להראותו בגדולתו. אני רואה במותו את ההוכחה לגבורתו.

גם כמה מאנשי השומר שהיו קשורים בהתנקשות בחיי לישנסקי הודרו אפילו לכתוב לקניוק, הודיעו לו בשפה שאינה משתמעת לשתי פנים כי ברצונם לקרוא את המחזה לפני שיוצג, כדי שלא יצטרכו (לעורר שערוריה), הרמו היה דק וברור. גיבורים אמיתיים הם רק אלה שמוכנים להקריב הכל תמורת חלום-חייהם, אפילו נותרים בודדים במערכה.

יוסף היה זר בכל מקום, היה זר ב"השומר, היה זר במטולה שם נולד, היה זר בנילי. לא הבינו אותו. היה גנדרן, נואף גדול, והיה מקסים. הוא היה חריג, ובחברה שלנו שונאים את יוצאי הדופן ולחמים בהם.

אני יודע שכשם שכל מה שקשור ב"פרשת נילי מעורר סערות, יתעוררו וכבר נתעוררו סערות לגבי נקודות שונות ב"מחזה. תנה, למשל, פרשת שרה. כולם יד"עו על הקשר שהיה ביניהם. לדעתי היה זה רומן-בשרים, ואם לשרה אהרונסון ס"ח, לא היו מוכנים להעניק מחילה ליוסף.

עם השחקנים מאחורי הקלעים. האם מס"כמה, המשפחה יורדת לחורי ההלבשה. בדרך, מביעה עבריה את דעתה על ה"מחזה: "לדעתי היו צדדים אחרים באישיו"תו של אבי, שהמחבר לא התרכז בהם די הצורך. גבורתו של יוסף אין לה כאן רגליים, אין לה שורשים. כאן מוזכרים דווקא ה"דברים הפחות חשובים שעשה אבי. הבן, טוביה לישנסקי, שהיה מושל האזור ה"דרוזי בעת מלחמת ששת-הימים: "יש ה"אומרים שאילו יוסף היה מבקש מן ה"דרוזים מחסה לא היו מצליחים אחי ל"פגוע בו, אבל זה כבר נושא לדרמה אח"רת." ממשיך להסביר את דעת המשפחה: "יוסף היה גם גיבור וגם מוכשר, ואנשי השומר קינאו בו קינאה עזה משינאה. הם קינאו בו על שהוא כיחיד הצליח לעשות דברים שהם כקולקטיב שלם לא הצליחו לעשות. בשל כך, רדפוהו."

גיבור

בשר ודם

ל"א התייעצתי עם המשפחה, כי לא הייתי רואה לעולם את קצה קיצן של השמועות" מספר המחבר-במאי יורם קניוק, שהרה את עקידת יוסף, ב"משך חמש עשרה שנים תמימות. "עברתי על כל המקורות, שמעתי אנשים רבים, אויבים וידידים, ערכתי מחקר עם יוסי גודארד ונקדימון רוגל, שהפיקו את תכנית הרדיו המפורסמת מירוף בנושא זה. ניסיתי